

H.Haluk ERDEM

Nermi Uygur'da Kültür ve Teknik li kisi**

Özet

Bu çalı ma Nermi Uygur dü üncesinin temel sorunlarına –insan, kültür, teknik- yönelmektedir. Kültür kavramı Nermi Uygur felsefesinin hareket noktasıdır. Teknik, do rudan do ruya kültür kavramıyla ba lantılıdır. “Homo faber” olarak insan, kültürle birlikte insanla maktadır. Uygur'a göre insan hem kendisi hem de ba kalarının sorumlulu unu ta ryan bir varlıktır. Teknik, insanın hizmetinde olmalıdır ve araç olarak kullanılmalıdır. Teknik insanı korumayı amaç edinmelidir.

Anahtar Sözcükler

Nermi Uygur, Teknik, nsan, Kültür, Toplum, Felsefe.

Der Zusammenhang von Kultur und Technik bei Nermi Uygur

Zusammenfassung

Diese Arbeit richtet ihre Grundragen –Mensch, Kultur, Technik- an das Denken von Nermi Uygur. Der Kulturbegriff ist Ausgangspunkt in der Philosophie von Karl Jaspers. Techniksbe griff ist unmittelbar mit dem Kulturbegriff verknüpft. Der Mensch als “homo faber” wird zum Menschen über die Kultur. Der Mensch traegt die Verantwortung für sich und den anderen. Die Technik soll im Dienst des Menschen stehen und darf nur als Mittel behandelt werden. Die Technik muss die Wahrung des Menschen zum Ziel haben.

Schlüsselwörter

Nermi Uygur, Technik, Mensch, Gesellschaft, Philosophie.

* Gazi Üniversitesi Gazi E itim Fakültesi Felsefe Grubu E itimi Anabilim Dalı Ö retim Üyesi.

** Bu metnin bir bölümü 8- 11 Eylül 2009 tarihleri arasında düzenlenen Mantık, Matematik ve Felsefe VII. Ulusal Sempozyumu'nda “Nermi Uygur Dü üncesinde Toplum, Bilim ve Teknoloji” ba lı ıyla bildiri olarak sunulmu tur. Bildiri, daha sonra gözden geçirilmi , geni letilmi ve ba lı ba ina makale haline gelmi tir.

“Önemli olan: tekni in insanla uyumlanması, insana yara an bir kültür içinde uyumlanması(...) Tekni in tüm sorunları çözdü ü dünya, tekni i bulup uygulayan de il mi ki insan kendisi, gerçekten *insanın* dünyası olurdu, *insan dünyası* olurdu böyle bir dünya.”

Nermi UYGUR

Giri

Türk felsefesinin önde gelen adlarından biri hiç kuşkusuz, 2005 yılında kaybettiğimiz Nermi Uygur'dur. Anlamaların odağında insanı görüp felsefesini insanın ba arlarıyla besleyen, Türkçe'nin felsefe dili olarak gelişmesine önemli katkılar yapan Uygur, özellikle kültür ve dil gibi felsefenin temel sorunlarını çalışmalarının merkezine almıştır. Nermi Uygur 1925 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nin Latince Bölümü'nü, daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. 1952 yılında İstanbul'da doktora yaptı. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. 1964 yılında İstanbul Üniversitesi felsefe profesörlüğüne getirildi. 2005 yılında kaybettiğimiz Uygur, Türk Dil Kurumu, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Edebiyatçılar Derneği, Türkiye Bilimler Akademisi, Türkiye Yayıncılar Birliği ve Vedat Günyol ödülleriyle ödüllendirilmiştir. Yapıtları şunlardır: *Edmund Husserl'de Baskının Ben'i Sorunu* (1958), *Dilin Gücü* (1962), *Felsefenin Çarısı* (1962), *Dünya Görüşü* (1963), *İnsan Açısından Edebiyat* (1965), *Güneşle* (1969), *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları* (1974), *Kuram-Eylem Bağlamı* (1975), *Dil Yönünden Fizik Felsefesi* (1979), *Ya da Felsefesi* (1981), *Kültür Kuramı* (1984), *Bunalımdan Ya da Kültürü* (1989), *Çağdaş Ortamda Teknik* (1989), *Çiğdemle Batı'nın Kültür Dünyası* (1992), *Tadı Damağında* (1995), *Başka-Sevgisi* (1996), *Salkımlar* (1998), *Dipten Gelen* (1999), *Denemeli Denemesiz* (1999), *Çimin Sesi* (2001), *Etkiler, kindiler, Yetimler* (2003). (Kaynarda, s. 121-174).

Türk Felsefesinin Boyutları adlı kitabında Uygur felsefe anlayışını, gelecekte felsefeden beklediği boyutu özetleyen şu cümlelere yer verir: “Belli bir tek felsefe tanımının ya da birkaç tanımı toparlayan bileşik bir tanımın kölesi olmayalım; felsefeyi darlaştırmayalım; felsefeyi yeniliklere açık tutalım; felsefeyi ileriki olanaklara kapamayalım (...) “öyle olsaydı, böyle olurdu”, “öyle yapılsaydı, böyle olmazdı” diye üzümlü dövmelerle, “bu dedi ama yanlış”, “bu bunu dedi ama doğru değil” çekişmelerinden dalaşmalarla, akla gelen her yetersizliği bir çırpıda giderecek insanları ölümlerle alıverişi yok. Varlığının anlamını öğrenen çizgilerden iki temel çizginin birleşimini, Türkiye’de felsefeyi: boş görünmedense gerektiğinde eksik bildirerek, yersiz suçlamadansa gerektiğinde yapıcı ödevler göstererek, bugünden geleceğe doğru uzanan boyutlarıyla çözümlenecek.” (Uygur, 2002, 19).

Uygur’un konumuzla ilgisinde önemli yanı, düşünürlerin genellikle teknikten az söz etmelerine rağmen, onun başlı başına bu konuyu ele alması ve sorgulamasıdır. Tekniğin kültürün bir parçası olarak sayan ve insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden birinin teknik olduğunu kabul eden Uygur bu problemi felsefenin konusu haline getirmiştir.

Teknik, İnsan ve Kültür

Kendi deyişimiyle günümüzde, kendi ülkesi üzerinde her dü ünen sorumlu ki i, en ba ta toplumbilimci, devlet adamı, gazeteci, tarihçi, filozof, “yeryüzünde teknikteki yerimiz ne?” sorusunu sormak ve kendini bulmak isteyen her insan, kendini teknikten soyutlamak yerine, kendini ve çevresini teknikle birlikte anlamının yollarını bulmak durumundadır. Uygur'a göre yirminci yüzyılla ba layan ça ın “uzay ça ı”, “atom ça ı”, “ teknik ça ı” adlarını verenlerin ortak yönü “madde varlığını bilme i inde yirminci yüzyılın gerçekle tirdi i çı ır açan ba arısıdır. (...) Bu yüzyılda çok eyin ba ı da teknik”. (Uygur, 1994, 81). Oysa içinde teknik kavramının da yer aldığı pek çok ara tırma alanında tanım bulanıklıklarıyla kar ıla maktayız. Onda teknik yalnızca nesnelerin yapısıyla sınırlı bir içerik ta ımaz; aynı zamanda *ki isel-toplumsal* bir alan içinde de erlendirilir. İnsan artık yalnızca dü ünen, akıl sahibi varlık olarak yani *homo sapiens* de il, aynı zamanda alet yapan, teknik ortaya koyan bir varlık yani *homo faber* olarak nitelendirilmektedir. Bu noktada Uygur, Bergson'un “her çe it kurumdan silkinbilseydik de kendi türümüzü tanımlarken tarih ile tarih öncesinin insan ve zekâya özgü de i mez belirlenim diye gösterdi i eye bel ba lasaydık, insanı, belki de, *homo sapiens, dü ünen insan* diye de il, ‘(alet) yapan insan’, *homofaber diye tanımlayacaktık*” sözüne dikkati çeker ve unları söyler: “Gerçekten de, evrimde, insanı hayvandan ayıran en belirgin ey, insan-yapısı teknik nesnedir,-ba ka türlü dendiğinde, yapıcının “insan” diye nitelenmesini gerektiren, teknik nesnedir. Hayvanlar dünyasındaki olanca evrimiyle do a, ortaya koydu u her eyi, bir organ olarak, organizmanın bir parçası dolayısıyla da organizmanın organizmaya organca katkısı diye olu turulur. Böylece do a do al çarelerle kendi kendisine yardım eder. İnsan dünyasındaysa do al çareler yetersiz kalır; do al çarelere kalsaydı, insan insan olmazdı. Çarelere gere i yok mu onun, var. Çareye gerek duymasaydı Tanrı olurdu insan. Düpedüz do a ile tam güçlü Tanrı arasında bir yerlerde onun yeri; var olu una ancak kendi yapıp etmeleriyle, kendi ortaya koydu u eylerle çareler getiren bir varlık insan. te bu çareler teknik nesnelere ile bu nesnelere a an yönleriyle teknik. Do ayı a an bir yapaylı ı bulup bulur turmasıyla kendi oluyor insan. Ba ka türlü dile getirelim: İnsan teknik ile insan.” (Uygur, 1989, 61- 62).

Vurgulanması gereken bir noktanın altını çizmekte yarar vardır. Teknik ve teknoloji terimleri anlamda yönler içermekle birlikte, teknolojinin sanayile mi bir toplumda ortaya çıkan, geli mi , sistemle mi , karma ıkla mı teknik faaliyetlerin tümünü içerd i söylenebilir. Teknik ile teknoloji arasında bir derece farkı vardır ve teknolojiye aynı zamanda “modern teknik” de denilebilir. (Özlem, 2002, 111). Köken olarak Eski Yunanca *Techne* (τεχνη) sözcü ünden gelen teknik (nam, 2005, 77- 134; Özlem, 2002, 109- 121), “beceri”- el becerisi de il- “kullanım”, “ba arma”, “bulup bulur turma gücü” anlamlarına gelmektedir. Bütün bu anlam içeriklerinden anlıyoruz ki, teknik sözcü ü “insana ba lı”, “insandan kaynaklanan, insan olmadan tasarlanamayan yapabilirlikleri” anlatmaktadır. (Uygur, 1989, 36). Uygur'daki teknik üzerine felsefi dü ünü , tekni i insanın de eriyle ili kisinde ele almaktadır. Her ça ın kendi çapında bir yo unlukla, tekni in damgasını ta ıdı mı dile getiren Uygur, ça ımızın her eyden önce teknikteki geli meler ça ı oldu unu da öne sürmektedir. Ana rahmine dü ü ten ba layıp ölüm arasında geçirilen bütün bir süreçte teknik “varlığını temel gerçekliklerinden biri” haline gelmiştir. Uygur tekni e, özelliklerinden hareketle betimsel bir deneme anlayı ıyla yakla ır ve yöntem olarak fenomenolojiyi kullanır.

(Çotuksöken, 1995; Çotuksöken, 2000). Onun bu konuya yaklaşımlarıyla ilgili ilk işi, tekniğin insan için doğrudan itibaren bağımlılığı ve vazgeçilmezliğini vurgulamaktır: “Tekniğin örüp örgülediği bir dünyada yaşıyoruz hepimiz. (...) Evde, işte, sokakta, kentte, kırdan, nereye gidersek gidelim, ne yaparsak yapalım hep teknikle birlikteyiz, her yanımız teknik, tekniğin içindeyiz, onsuz olmadığımız yer zaman tasarlamak olanaksız gibi bir şey. (...) Kimin kimden ayrıcalığı var ki: teknik gemisindeyiz hepimiz; ya amaç, bu gemide koştuğumuz turup durmak. (...) Bizi biz yapan belli bağımlılık tabanlarından biri günümüzde teknik. (...) Yaşamı yaşam kılan tüm önemli olaylara ilişkin benzerlerimiz, korkularımız, güvenlerimiz, bağımlılıklarımız, dönüp dolaşıp teknikle örülmüştür. Doğrudan ölüme teknikle yolculuğu bir ortam bizim yaşam ortamımız”. (Uygur, 1989, 14, 17, 20- 21). Nermi Uygur teknik nesnelere doğrudan değil kültürün parçası olarak görmekle, kültür ve uygarlık arasında yapay bir ayrım gören bakış açılarından sıyrılmaktadır. Bu noktada Ziya Gökalp’in ve bazı düşünce çevrelerinin tekniği kültürden değil uygarlık alanından saydıklarını hatırlayabiliriz. Tekniğin kültüre katkılarına hatta düşününce bir şey oldu onu düşünülere bile rastlamaktayız. Uygur’a göre “uygarlık ve kültür birliktir” parçalanamazdır. Gereksiz yere sözcüklere takılıp kalmanın, yapay ayrımlarla kafa karıştıranın bir gereği yoktur. “Kültür uygarlıktır, uygarlık kültürdür”. (Uygur, 2006a, 93). Her teknik nesne, kültür varlığının bir ösidir. Tekniği kültürden, kültürel teknikten ayrı düşünmek bilim ile tekniği birbirinden koparmaya yeltenmek gibi gerçeğe aykırı bir yaklaşımdır. Teknik nesnelere kültür açısından anlamca varlık kazanmaktadır. (Uygur, 2006a, 48). Tekniğin kültürle doğrudan bağımlılığı ortaya konmuşken Uygur’un kültürden ne anladığını da açıklığa kavuşturmakta yarar vardır. Kültür kavramını inceleyenler, onun iki binden fazla tanımını olduğunu düşünürler de, Uygur’un dile getirdikleri önemli bir belirlemeyi içermektedir: “Kültürün bir yaklaşımla, “kültür” insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse kültür deyişiyle insan dünyasını taşıyan yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. Kültür doğrudan insanla tırlanma biçimi, bu insanla tırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasındır. (...) İnsanlar arasındaki her şeyi etkileyecek, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün “manevi” ve “maddesel” yapıt ve ürünlere kültür denir” (Uygur, 2006b, 17).

Kültürü, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya kurma olarak anlayınca, tekniğin neden kültürün ayrılmaz bir ösidir olduğu da daha iyi anlaşılıyor. İnsanı hayvandan ayıran en başta gelen varlığı, her şeyden önce onun bir kültür varlığı olmasıdır. İnsan ancak kültür var oldukça insan olabilmektedir. “İnsan yalnızca doğayla insan olabilseydi, kültüre ne gerek vardı” der Uygur (Uygur, 2006a).

İnsanın bilim-teknik bağımlılığıyla sevgi ile yakından ilişkili kildir. Savaşta insanın ölümünde ve sevgi yok edici durumunda başta gelen bilim-teknik olsa da doğrudan doğruya bilim ve tekniğe bir yüzkarası gözüyle bakılamaz. “Ne iyi ne kötü bir kültür alanı” olan bilim-teknikle uğraşanlar arasında ürünlerini tüm insanlığın yararına sunmuşlardır. Bilim-teknik insan-dünya sevgisiyle beslenen bilimcilerin emek, özveri ve yaratılışlarıyla oluşmaktadır. Bilim-teknik, bilim-teknik araçlarından ayıran Uygur sevgi-bilim-teknik ilişkisi hakkında bunları dile getirmektedir: “Galilei’ler, Newton’lar, Maxwell’ler, Edison’lar, Curie’ler, Pasteur’lar, Einstein’lar bilim-teknik dehaları oldukları kadar, anlayanın anlayışı oranında, *sevgi devrimcileridir* de. Ben- biz bağımlılığından faydalanmayan

kıskançlık ve dümanlıın kotardıı çifte ölçeklerin ötesinde çiçeklenir bilim-teknik. Arkasını bilim ile tekni e dayayıp sava , ezme, sömürü, soykırım kusan araçlar, düpedüz bilim-teknik de il, bilim teknik araçları (...) Hangi nedenle olursa olsun, sevgisiz insanların, sevgi da arcı ı dapdaracak düzeydeki insanların elinde kötünün kötüsü niteliklere bürünen ba arılı bilim-teknik ürünleri, bu yüzden öz yapısıyla tümünden kötü olamaz.” (Uygur, 2001, 59).

Bilim-Teknik İlişkisi ve Tekni in Yarattığı Bunalımlar

Kültür ortamı içinde tekni in kavranmasının önemli bir yolu bilimden geçmektedir. Bilim ve teknik ilişkisini do ru anlamının önemli bir yolu onları birbirinden ayırmamaktır. Yaygın olan bir kabul, tekni in bilime dayandı ı, bilimin temelde tekni in bir uygulaması oldu u eklindedir. Bu görü yanlı olmasa da eksiktir. Bilim ve teknik arasında yalnızca bilimden tekni e do ru bir ili ki söz konusu de ildir. Bilim önce, teknik sonra yakla ımı hiçbir ekilde gerçekli e uymamaktadır. Uygur’a göre bilim olmadan teknik olur. Ta ı yontup kesici bir alete dönü türen insanların daha önce bilimleri oldu unu öne sürmek do ru de ildir. Ancak geli mi tekniklerin, kullanıldı ı gibi teknolojilerin ortaya çıkması için bilinçlerin belli bir düzeye eri mi olması kaçınılmaz bir ko ul olarak görünmektedir. Teknoloji bugün bilimin bir meyvesidir. Ancak teknolojinin de bilimi geli tirdi i görülmelidir. Örne in teleskop ve mikroskop olmadan fizik ve biyolojiyi dü ünlemek artık olası de ildir. Fizik, teknik araç ve gereçlerle iç içedir, teknik fizi in her yerine sinmi tir. (Uygur, 1985, 148). En yerinde yakla ım bilim ile tekni i birbirinden ayırmamaktadır. Bilim ve teknoloji ilişkisini en iyi anlatan bölümlerden birisini Uygur’un kendi söylediklerinden dinleyelim: “(...) Evlerde, sokaklardaki elektrik lambaları, mumların geli tirilmi i diye yorumlanır, nitekim Türkçede 100 mumluk 200 mumluk ampullerden söz edilir; saatte rahatlıkla 100- 200 km yapan binek otomobillerine, atlı arabaların ilerlemi i bir a ması gözüyle bakılır, motorları beygir gücüyle nitelemek bunun bir kalıntısı nitekim. Oysa teknik evrendeki anlam-yeri bakımından, mumla elektrik, atla otomobil arasında nitelikçe nesnel bir geçi yok. Kabasından söylendikte: elektrik mumun sonucu, otomobil atla arabanın sonucu de il. Mumla elektrik, atla otomobil arasında nesnel bir kesinti var. Mum elektri e, at arabaya götürmez teknikçe. Elektrik lambalarının gerçekle mesinde ortaya konan bili ve bulu larda, matematiksel, fiziksel, kimyasal, optik, otomatik kuram ve becerilerin, dolayısıyla ku aklar boyunca çalı malarla kotarılmı ba arıların ürünü yatmakta”. (Uygur, 1989, 41). Uygur’un teknik sorgulaması yaptı ı temel yapıtında geçen ça da ortam teknik dünyayla çevrilmi bir ortamdır ve bu ortam her yanıla bilimsel ara tırmalara dayanan bir teknik evrenle söz konusudur. Teknik nesnelere gereken yerde ve sayıda oldu u sürece do a ve teknik arasında uyumlu bir ili kiden söz edilebilir. Ancak gere inden fazla teknik nesnenin ortaya çıkması, bu nesnelere kendilerine yer açmak için do ayı zorlaması anlamına gelir. Bu durum günümüzde denizlerin kirlenmesi, betonla ma, çarpık kentle me, sanayi artıkları, Atom santrallerindeki sızıntılar, ozon tabasındaki deli in büyümesi, ormanların ölmesi, asit ya murları gibi sorunlara yol açmaktadır. Anamaddeler, yani Sokrates öncesi dü ünürlerin dile getirdi i “arkheler, ba langıçlar” bunalımı olu mu tur. (Uygur, 1989, 46, 94, 103, 106). Böylesi olumsuz durumlarda teknik ve do a arasında bir uyumdan de il; tekni in do ayı zorlamasından ve do al dengeyi bozmasından söz edilebilir.

Görülüyor ki teknik, gündelik hayatı kolaylaştırmak gibi önemli bir özelliğinin yanında olumsuz özellik de içermektedir. Teknolojinin doğayı bozucu etkisi, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Tasarım ve üretim amaçlarında, üzerinde dikkatle düşünülmediği takdirde, teknik nesnelere, önüne geçilemeyecek zararlara yol açabilirler. Doğal yıkım bir yana belki de filmlerde gördüğümüz bazı sahneler gerçeğe dönüşebilir. Alex Proyas'ın yönettiği "Ben Robot" adlı filmde 2030'ların dünyasından bahsedilmektedir. İnsanların günlük hayatlarını kolaylaştırmak için ürettikleri robotlar neredeyse doğal hayatın bir parçası haline gelmişlerdir. Bu, öyle bir dereceye varmış ki robotlar devrim gerçekleştirerek insanlar üzerinde egemenlik kurmaya kalkışmışlardır. İnsan kendi yarattığı teknolojinin kölesi olmakla karşı karşıya kalmıştır. Günümüz gerçeklerinden uzak görülmeyle beraber üzerinde düşünülmesi gereken bir örnektir.

Nermi Uygur bilim ve teknolojinin yarattığı sorunları *Bunalımdan Yaşamaya Kültür* başlıklı yapıtında "bunalım" olarak adlandırır. Ortaya çıkan bunalımlar genellikle "yan etki" diye adlandırılan sonuçlardır. Endüstri atıkları, ruhsal-toplumsal gerginliklerin neden olduğu çöküntüler, bilim ve teknolojinin bazı uygulamaları, insanı korkunç bir ortamda tedirginliklere salan biçimde yaşamaya zorlu kılmaktadır. Dayanılmaz boyutlara ulaşan bu yan etkilere karşı toplum-kültür-yönetim sorumluları tüm güçlerini yollarla tırp, bilgi, istenç ve özverileriyle yapılabilecek olanı yapmak durumundadırlar. Bilim ve teknolojinin bu konuda üzerine aldığı görev konusunda Uygur'unları söyler: "Burada iyi akıllı devlet yönetimi yanında, bilim-teknolojinin kendisine de önemli görevler düşüyor. Öyle ki, bilim-teknoloji araştırmaları ve uygulamalarında gündemin en başında geleni olarak, yine bu araştırmaları ve uygulamaların getirdiği bunalımları önlemek ya da kötü yan etkileri azaltmak olmalıdır." (Uygur, 2006c, 251).

Teknik-Toplum İlişkisi ve Sorumluluk

Teknolojiyi ürün olarak ortaya koyan da, bu ürünü ortaya çıkarmak için emek veren de insandır; dolayısıyla teknolojinin ürün, emek ve toplum açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsanın emek vererek ortaya koyduğu ürünler insana zarar vermemelidir. "Ürünün insana karşı olmaması" ilkesi dikkatle uygulanmalıdır. Teknik ürünler insanca yaşamın buyruğunda oldukları sürece sağlıklı toplum yapısı da korunmuş olacaktır. Teknik nesneyi anlamamızı sağlayan önemli özelliklerden birisi, onların tek tek özellikleri gibi algılanmamaları gerektiğidir. Teknik nesnelere birbirinden farklı somut varlıklarını gibi görümler de onlar arasında birbirleriyle ilişkiler içerisindedirler. Teknik nesnelere "teknik evrenin" bir parçası gözüyle bakılmalıdır ki, bu teknik evren çandan çana, toplumdaki topluma de ilişkilik göstermektedir. Yeni yeni teknik ürünler toplum yaşamına yeni yeni olanaklar, özellikler ve gereksinimler getirmiştir. Komünizm, oyun, gezme, göç, düzeni gibi farklı eylem ve etkinlikler teknikle de ilişkilik kılıklara bürünmüştür. Televizyon, oyuncaklar, yol ve ulaşım araçlarındaki kolaylıklar toplumsal ilişkiler üzerinde rol oynamaktadır. (Uygur, 1989, 75). Teknolojinin toplum örgütlenmesi, yönetim ve devletle sıkı ilişkisi konusunda Nermi Uygur'u saptamalarda bulunmaktadır: "Teknik toplum örgütlenmesi, devlet ve yönetimle sıkı ilişkilerindedir. Teknik yönetim başarıyla hem belirlenir, hem de bu başarıya damgasını vurur. Devlet biçimi, anayasası, ilgili yasaların çıkarılması ve uygulanması, teknik etkenlerle çok yönlü bir ilişki içindedir. Devletin başarıya bütçesi

olmak üzere tüm düzenlenmiş, görevleri bir bakıma, teknik-toplumla katabileceklerini dengeleme doğrultusunda yönlendirilir". (Uygur, 1989, 71).

Teknik ürünleri toplumsal adalet ortamında yeterli üretmek, adaletle dağıtmak ve gerektiği gibi kullanmak konusunda yönetim-toplum barışının insanca kurulması gerekmektedir. Teknik nesnenin toplumsal yönüyle ilgili başka bir yönünü anlatırken Nermi Uygur bir belirlemede bulunur: "teknik nesnenin öncesi ve sonrası". Uygur tekniği tam olarak anlayabilmek için tekniğin hem nesne olmadan öncesinin hem de nesne olduktan sonrasının incelenmesi gerektiğini görülmüştür. Teknik nesnenin öncesi nesne denemeyecek bazı temellere dayanmaktadır ki bu bize doğrudan insanı göstermektedir. Bir teknik nesnenin ortaya çıkmasını sağlayan "insanı insan kılan dürtüleri, itkileri, güdeleri, istekleriyle insanın tasarlayan, düzenleyen, kotaran becerme yetileridir". (Uygur, 1989, 59- 60). Bu insana özgü durumlar tekniğin nesne olarak ortaya çıkması için adeta zorunluluktur. Teknik nesnenin sonrası, üretimin toplumsal ortamdaki dağılımına işaret etmektedir. Tekniğin toplumsal alanla ilgili kişi, tekniğin ekonomi, hukuk, eğitim, din, dil, ahlak ve sanatla ilgili kisini de gündeme getirmektedir. Bütün bu alanların birbirleriyle ilgili kisini tek tek anlatmadan bir şeyler söylemek yerinde olur. Günümüzde teknikten geçmeden oluşan bir şey neredeyse yok gibidir. Giyim-koku, yemek-içme, sağlık, ulaşım, iletişim gibi ihtiyaçlarını duyduğumuz her şey teknik bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan gereksinimlerinin, üretilen hizmet ve mallarla giderilmesi olan ekonomi teknikle bağlantılıdır. Bilgisayarın ve internetin hayatımızda yer etmesiyle hukuk alanında bilişim suçları da ortaya çıkmaktadır. Yeni teknolojiler kendilerine uygun yasaları, uygulamaları, yaptırımları da beraberinde getirmektedir. Teknik araç ve gereçler eğitim ve öğretim ortamını etkiler hale gelmiştir. Teknikle ilgisiz hatta tekniğe karşıt olduğu zaman zaman düzenlenen din teknikle birlikte yürür. Dini törenler ve kitapların basımını sağlayan matbaa bir teknik nesnedir. Teknik kendini, kültürün hem aktarıcısı hem de öncesi konumunda olan dilde de gösterir. Her teknik nesne toplumda kendine yer açtığı gibi o toplumun dilinde de kendine yer açmaktadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte teknoloji alanındaki kavramların yeri genişlemiştir.

"Kişisel ve toplumsal alanda teknik aynı zamanda sorumlulukla da bağlantılı bir kavramdır. Hayatımızı bu denli kuşatan teknikten kim, kime karşı, neden, ne kadar ve nasıl sorumludur? Teknikten yalnızca teknik nesnelere yaratan mühendisler değil, bütün bir insanlık birbirine ve geleceğe karşı sorumludur. Teknik insanın özüne dahildir ve insanı insan yapan özellik taşıyanıdır. Öyleyse insan kendi özüne, başkasına, doğaya, evrene karşı teknikten sorumludur. Uygur'a göre teknik yapıp etmelere insan bu sorumluluğun bilincinde olarak yönelmelidir. Teknik karşısında her insan elbette aynı oranda sorumlu değildir. Üstesiz bir teknik nesneyi üretenle onu dağıtan, kullanan arasında farklı sorumluluklar söz konusudur. İnsan teknikten nasıl sorumludur? İnsan teknikten eylemlerinden ötürü sorumludur. Bu yönüyle teknik sorumluluk, teknikle ilgili kişi, ancak tekniği alan, ahlakla bütünleşen bir sorumluluktur. Alkollü araba kullanarak başkalarına zarar vermek, elektrik kesintisi nedeniyle oluşan ünitelerinde ölen insanlar teknik-ahlak ilişkisinin ve sorumluluğun somut örnekleridir. Teknik bu bağlamda iki yüzü keskin bıçak gibi kullanılabilecek olarak özgürlük anlamına geldiği gibi kölelik anlamına da gelebilmektedir. Uygur'a göre tekniğin sorumluluk çerçevesinde insan için geliştiren yönetim biçimi

demokrasidir. Önemli olan tekniğin teknik olarak bağımlı olması değil, tekniğin insan ya da insan için bağımlı olmasıdır” (Uygur, 1989, 115).

Sonuç ve Tartışma

İnsanın en büyük başarılarından biri teknik yaratmasıdır. Bu sayede kendisinin, doğanın ve evrenin gizlerini çözebilme uğrunda tüm sınırlılıklara rağmen başarıyla sürmektedir. Ya da dünyayı ve evreni anlama-bilme merakı insanın aklını kınlayacak boyutlarda yeni teknik gelişmelerin kapısını açmıştır. İnsanın tekniğiyle sırt dönmesi ya da tekniğin kölesi olması doğru bir tutum değildir. Önemli olan insanı tekniğin bir parçası haline getirmek değil, tekniğin insanla uyumunu kurmaktır; dolayısıyla teknik insan için vardır. Bu uyum insan kültürü ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Tekniğin yeri kültürdür. İnsana yaranan bir kültür, insan-tekniği ilişkisini yabancılaştırmamakta ve insanın insan kalmasını sağlayabilmektedir. Tekniği, insanın kendi yazgısı olarak görüp, onu halkın yararına geliştirmenin yollarından ayrılmamak gerekmektedir. İnsani değerler ancak tekniğin efendisi olursak yaşanabilir. İnsansal eylemlerimizle teknikten sorumlu olduğumuz ve tekniği amacından saptırmamamız gerçeği göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Tekniği doğru anlamak bakımından felsefecilere önemli çabalar düşmektedir. Felsefeciler tanım bulanıklığını ortadan kaldırıp, tekniğin insan ve toplum için yol açabileceği olumsuzlukları tartışarak sorgulayabilirler. Çalışmamızın merkezinde yer alan Nermi Uygur'un teknik-kültür-insan ilişkisi konusunda dile getirdikleri, bu alan üzerinde çalışan bilim adamlarımıza, uygulamacılarımıza ve diğerlerine önemli ipuçları vermektedir.

Nermi Uygur'un “insan için teknik” tanımlaması 20. yüzyılın önemli filozoflarından birisi olan Martin Heidegger'in görüşleriyle kimi yerde uyumakta, kimi yerde ayrılmaktadır. Heidegger tekniğin ne olduğunu sorusuna iki anlamda yanıt verilebileceğini ileri sürer. Yanıtlardan biri, tekniğin insanın bir etkinliği olması, diğeri ise tekniğin amaç için araç olmasıdır. Heidegger tekniğin bu biçimde tanımlanmasına “araşsal ve antropolojik tanım” der. (Heidegger, 1997, 56)

Heidegger *Tekniğin İlişkinin Sorusu* başlıklı yazısında tekniğin yalnızca bir araç olmadığını belirtir ve tekniğin özünün kendi “gizini açma”yla ilişkili olduğunu söyler. Tekhne kavramı elle tutulmayı, imal etmeyi ve araç kullanmayı değil, “gizini-açma”yı dile getirmektedir. Tekniğin gizini-açması doğaya bir meydan okuma anlamına gelmektedir. Meydan okuma, doğada gizlenmiş enerjinin kilit altında olmaktan kurtarılması, dönüşürülmesidir. Kilit altından kurtarma, dönüşürme, depolama, dağıtım tekniğin gizini-açma tarzları olarak ortaya çıkmaktadır. Güç santrali, bir nakliye uçağı kendi gizini açma vuran örneklerdir.

Heidegger'in tekniğin ilişkisi bu saptamalarında Nermi Uygur'un teknikten vazgeçilmezliği düşünmesini hatırlatır; ancak Uygur insan için teknik anlayışı hep ön planda tutmaktadır. Uygur teknik bunalımları insanın en önemli yolunun kendi başarıma teknikten geçmediğini insan ve değerlerine yaranan biçimde saygı ve sevginin gösterilmesinde var olduğunu bize hatırlatmaktadır. Uygur da Heidegger gibi tekniğin bir insan etkinliği olduğunu belirtir; ama tekniğin insanla başarıma daha fazla vurgu yapar.

Teknikle ilgisinde ele alınabilecek sorunlar gün geçtikçe artmaya devam ettikçe, konu farklı disiplinlerin tartışmalarıyla gündeme gelmektedir. Felsefenin de bu tartışmalarda ileri sürdüğü temel soru olabilir? “İnsanın kendisini ve dış dünyayı

anlama sürecinde, teknikle kurdu u ili kinin boyutları nasıl olmalıdır?” Günümüzde tekni in bütün ba arılarına ra men insanın kendisini unutması ve üretti ine yabancılaşması böyle bir sorunun tartışılması gerekli kılmaktadır. Kant'ın yüzyıllar önce dile getirdi i insanın bir amaç varlı ı oldu u gerçe i ne yazık ki bugün farklı nedenlerle, tekni in de deste iyle unutulmu a benzemektedir. Uygur bu sorunun farkındadır ve bu nedenle, genellikle “teknik ça ı” diye adlandırılan yüzyılın “anlam ça ı” olmasını istemektedir.

Uygur *Yazılmamı Teknik Konçertosu'nun melodisini* dizelere dökerek tüm bu söylediklerimizi özetlemektedir:

“Gölgeleri var diye
tümüyle sırt çevirmek
ba arılarını abartıp
tekni e köle olmak
aptallık” (Uygur, 1989, 122).

KAYNAKÇA

ÇOTUKSÖKEN, Betül (1995), *Nermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

ÇOTUKSÖKEN, Betül (2000), “Türk Dilinde Üretilen Felsefi Söyleme ki Örnek: Takiyettin Mengü o lu-Nermi Uygur”, *Felsefi Söylem Nedir?*, nkılap Kitabevi, İstanbul.

HEIDEGGER, Martin (1997), *Tekni e Yönelik Soru*, (Çev. Do an Özlem), Afa Yayınları, İstanbul.

NAM, Ahmet (2005), *Teknoloji Benim Neyim Oluyor?*, Odtü Yayıncılık, Ankara.

KAYNARDA , Arslan, *Felsefecilerle Söyle iler*, Elif Yayınları, İstanbul.

NERM UYGUR'UN ANISINA, *Yaza Ya aya* (2006), (Hazırlayanlar: Prof.Dr. Betül Çotuksöken, Yusuf Çotuksöken, Kaan Özkan, Maltepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ÖZLEM, Do an (2002), “Teknoloji nsani Amaçlar için Bir Araştır”, *Kavramlar ve Tarihleri-I-*, nkılap Kitabevi, İstanbul.

UYGUR, Nermi (1985), *Dil Yönünden Fizik Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

UYGUR, Nermi (1989), *Ça da Ortamda Teknik*, Ara Yayıncılık, İstanbul.

UYGUR, Nermi (1994), *Dilin Gücü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2001), *Ba ka Sevgisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2002), *Türk Felsefesinin Boyutları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2006b), *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2006a), *çi Dı ıyla Batı'nın Kültür Dünyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UYGUR, Nermi (2006c), *Bunalımdan Ya ama Kültürü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.